

22. Пашкоў, Г. Журавінавы востраў : кніга паэзіі / Г. Пашкоў. – Мінск : Маст. літ., 1998. – 334 с.
23. Пашкоў, Г. Зорнае поле : вершы / Г. Пашкоў. – Мінск : Юнацтва, 1999. – 127 с.
24. Шабовіч, М. В. Мая надзея : вершы / М. Шабовіч. – Мінск : Маст. літ., 2006. – 174 с.
25. Янішчыц, Я. На беразе пляча : лірыка / Я. Янішчыц. – Мінск : Маст. літ., 1980. – 96 с.
26. Янішчыц, Я. Пара любові і жалю : кн. лірыкі / Я. Янішчыц. – Мінск : Маст. літ., 1983. – 223 с.

Кацярына Субота

ПАРЦЭЛЯВАННЯ КАНСТРУКЦЫ З ПАРАТАКСІЧНАЙ СУВЯЗІЮ Ё ПРСТЫМ СКАЗЕ Ў БЕЛАРУСКАЙ І АНГЛІЙСКАЙ МОВАХ

Як з’ява дынамічнага сінтаксісу парцэляцыя шырока распаўсюджана ў сучаснай літаратурнай мове, асабліва ў мастацкім стылі маўлення. Парцэляцыя ўяўляе сабой праяўленне асіметрыі ў сінтаксісе і выглядае як падзел сказа на часткі, дзе залежная частка фарміруецца ў асобны сказ.

У сучаснай беларускай і англійскай мовах значнае пашырэнне набываюць парцэляваныя канструкцыі, якія далучаюцца да структуры простага сказа ў якасці аднародных членаў. У якасці парцэлятаў могуць выступаць як даданыя члены сказа, так і галоўныя. Незіраюцца злучнікавыя канструкцыі з паратаксічнай сінтаксічнай сувязю: *Матор глушыць галасы ў аўтобусе, мы едем лесам, але калі агэвы расступаюцца, адкрываецца поле, я добра разбіраю галасы насат з задніх сядзенняў. І ўсё стараюся ўявіць, хто як выглядае* (А. Адамовіч); *You think an X-ray machine did that? Or strontium-90 in the milk?* (S. King) і бяззлучнікавыя: *Яны могуць быць нездаровыя для страўніка. Ё свежыя...* (І. Мележ); *Then what did the syllable suggest in English? In French?* (D. Satterfield).

Злучнікавая паратаксічная сувязь у большай ступені характэрна для беларускай мовы ў параўнанні з англійскай. Аднак і ў беларускай мове парцэляты ўжываюцца толькі з пэўнымі злучнікамі (і, ці, ды): *Будучая нявестка даўне падабалася Уладзіміру Паўлавічу. І прыгажосцю сваёй. І сур’ёзнасцю – да жыцця, да навукі; А вяселле шумела і без жаніха. І без нявесты* (І. Шамякін).

Аднародныя парцэляты ў большасці выпадкаў вылучаюцца своеасаблівай рытмічнай арганізацыяй, імкнуцца да аднатоннай інтанацыі, таму часцей аб’ядноўваюцца пры дапамозе бяззлучнікавага спосабу сувязі: *Нам толькі і засталася, што разбурыць і яе. Адвучыць людзей хадзіць у гасці. Сябраваць...* (І. Шамякін); *For a moment, in all the noise and heat of the fire, I stop dead. Amazed* (D. Satterfield). Далучальнымі канструкцыямі з паратаксічнай сувязю могуць выступаць дзейнікі, выказнікі, азначэнні, дапаўненні і акалічнасці. Аднак беларуская і англійская мова маюць свае тыпалагічныя асаблівасці ўжывання аднародных парцэлятаў.

Парцэляванія **дзеінікі** часцей за ўсё выражаюцца назоўнікамі, субстантываванымі прыметнікамі, займеннікамі, якія могуць мець аднатыпныя суадносныя формы: *Isabelle had gone. Hester had gone. Charlie had gone. Now Miss Winter told me of further losses* (D. Satterfield). Аднак часцей і ў беларускай, і ў англійскай мове парцэляты характарызуюцца структурнай разнатыпнасцю, што надае далучэнню большую выразнасць: *Але каля праўлення калгаса тоўпіліся людзі. Мужчыны. Мехагізатары* (І. Шамякін); *Над гэтай скрынкай сцаліліся ўсе. І замкавія вялікія людзі, і касцельныя, і людзі царквы* (У. Караткевіч). З прыкладаў бачна, што дзейнікі з асноўнай часткі з'яўляюцца абагульненымі паняццямі, а далучаныя дзейнікі дэманструюць удакладняльную функцыю.

У англійскай мове такіх прыкладаў значна больш. Тыпалагічнай асаблівасцю англійскіх далучальных дзейнікаў з паратаксічнай сувяззю з'яўляецца пунктуацыйнае афармленне канструкцый. Наяўнасць пыгальных канструкцый сведчыць пра большую выразнасць, дак аднасць і эмацыйнасць далучэння, якая ствараецца пэўнай інтэраакцыяй: *Then the ladies come into pick over the fruit. Mrs. Symonds and her friends* (S. King). Як бачым з прыкладаў, дзейнікі з асноўнай часткі сказа выконваюць функцыю абагульняючага слова, якое адкрывае аднародны рад з пацэлятаў.

Акрамя таго, адносіны паміж парцэлявальнымі дзейнікамі ў англійскай мове могуць мець і аднатыпныя суадносныя формы. Эмацыйнасць далучэння характарызуецца наяўнасцю парцэлятаў-паўтораў: *There was nothing frightening in Hester herself. Nothing unnerving in the smooth passage of her eyes over and through my face* (D. Satterfield).

Далучальныя **выказнікі** таісама могуць утвараць аднародны рад словаформ з далучанымі выказнікамі: *Так што ісці нашым спадарожнікам было далёка, на што Веліваха ўвогуле не наракаў. Ішоў. Дыхаў салодкім паветрам* (У. Караткевіч); *Пакаваў накрысе рэчы. І ўсё не мог і не мог забыць таго апошняга вечара* (У. Караткевіч); *I stroked a big red A on top of his paper. Looked at it for a moment or two, then added a big red plus* (S. King). Прыведзеныя прыклады паказваюць, што аднародныя парцэляванія выказнікі характарызуюцца кантактным і дыстантным размяшчэннем у сказе.

Універсальная ўласцівасць беларускай і англійскай моў – наяўнасць бяззлучнікавай паратаксічнай сінтаксічнай сувязі паміж далучаючымі выказнікамі і іх парцэлятамі, якія характарызуюцца кантактным размяшчэннем у сказе: *I ranтам адтуль упаў мне ў вочы няцярпна яркі сноп святла. Асляпіў* (У. Караткевіч); *I stopped. Thought. Did a few sums on my fingers* (D. Satterfield). Спецыфічныя асаблівасці моў – сінтаксічная сувязь кампанентаў у звышфразавым адзінстве і спецыфіка арганізацыі структурных адзінак дазваляюць выявіць асаблівасці функцыянавання парцэляваных канструкцый у беларускай і англійскай мовах.

Злучнікавая паратаксічная сувязь у большай ступені характэрна для беларускай мовы, дзе далучальная сувязь выражаецца пры дапамозе злучнікаў *i, dy*: *Ты не мне гэта гавары. Ты маме так скажы. І адразу ўбачыш вынік. Ды яшчэ маральна прыцісні* (А. Макаёнак).

У беларускай мове парцэляты-выказнікі могуць характарызавацца дыстантным размяшчэннем, што нельга аднесці да асаблівасці функцыянавання дадзеных працэлятаў у англійскай мове, сінтаксічная арганізацыя якой з'яўляецца фіксаванай: *Праўда, што Пустаход прастольнае свята арганізоўваў? Фэст у фестываль ператвараў?* (І. Шамякін).

Для англійскай мовы характэрнай асаблівасцю з'яўляецца бяззлучнікавая сувязь, пры якой асноўную ролю пры выражэнні далучальных адносін паміж аднароднымі выказнікамі адыгрывае інтанацыя. У радзе выпадкаў парцэляваныя аднародныя выказнікі суправаджаюцца дзейнікамі, якія выражаюцца займеннікамі-паўтарамі для акцэнтавання ўвагі на дзеянні: *I slit open the flap. I drew out the contents. And I sat on a felled tree to read it, because I never read standing up* (D. Satterfield). Былі выяўлены адзінкавыя выпадкі паратаксічнай злучнікавай сувязі парцэляваных выказнікаў у англійскай мове са злучнікамі *and, nor*: *Emmeline did not raise a finger to defend herself. Nor did she cry* (D. Satterfield).

Паратаксічная далучальная сувязь і ў беларускай, і ў англійскай мовах існуе паміж аднароднымі **азначэннямі**, якія ў большасці выпадкаў выражаюцца прыметнікамі і дзееспрыметнікамі. Далучальныя азначэнні характарызуюцца аднатыпнымі формамі і дапасуюцца да назоўніка ў родзе, ліку і склоне: *А меў вечар трэгікамичную развязку. Досыць цяжкую і досыць камічную* (У. Караткевіч); *He had kissed me too, a natural business, comforting and quiet. Not dramatic as in books. Not embarrassing* (Daphne Du Maurier). Акрамя таго, азначэнні могуць выражацца яшчэ і парадкавымі лічэбнікамі, якія не маюць прадметнага значэння, тут далучальная сувязь з'яўляецца злучнікавай: *I tried the first letter of every word, the first of every line. Or the second.* (D. Satterfield). Як паказала даследаванне, паратаксічная далучальная сувязь пры перадачы азначэнняў не з'яўляецца характэрнай прыкметай беларускай і англійскай моў у параўнанні з іншымі спосабамі аднароднага далучэння.

Далучальныя **дапаўненні** ўтвараюць аднародны рад словаформ з далучаючымі дапаўненнямі, якія ў большасці выпадкаў адносяцца з імё да аднаго і таго члена сказа. Парцэляваныя дапаўненні выражаюцца аднатыпнымі назоўнікамі або радзей займеннікамі і вызначаюцца пэўным паралелізмам сваёй будовы: *Да трывогі дадалося начуццё віны перад Вольгай. Перад сынамі. Перад людзьмі* (І. Шамякін). У англійскай мове таксама сустракаюцца парцэляваныя дапаўненні з паралельнай будовай, якія характарызуюцца бяззлучнікавай сувязцю: *I'd heard in Al's voice, nor the croaking cough. Not the flu, either* (S. King).

У беларускай мове парцэляванае дапаўненне ў звышфразавым адзінстве можа выступаць у якасці удакладнення: *І боль мой стаў лягчэй, бо цяпер балела не галава. І адчуваў я самае банальнае, ледзь не да слёз, замілаванне і самае банальнае пачуццё ў свеце. Каханне.* (У. Караткевіч).

Парцэляваныя дапаўненні з паратаксічнай далучальнай сувяззю ў англійскай мове характарызуюцца разнастайнасцю сваёй будовы. У многіх выпадках парцэляваныя дапаўненні не маюць структурнага паралелізму сваёй будовы, валодаюць сэнсавай, эмацыянай і інтанацыйнай напоўненасцю ў параўнанні з беларускай мовай. Магчыма, такая структурная арганізацыя парцэляваных канструкцый у англійскай мове звязана з аналітычнасцю, калі экспрэсіўнасць выражаецца ў асноўным пры дапамозе сінтаксічных сродкаў: *Are you carrying a pocket calculator? Any other electronics?; George leaned forward. Suddenly he could smell peanuts! Hot roasted peanuts! And vinegar!* (S. King); *She must have had references. A previous job. Or else a letter of application with a home address* (D. Satterfield).

З прыкладаў бачым, што парцэляваныя дапаўненні набываюць пэўны інтанацыйны контур і інфармацыйную нагрузку самастойнага выказвання, якая падмацоўваецца такімі пунтуацыйнымі знакамі, як пыталнік і клічнік.

Як паказала даследаванне, паратаксічная далучальная сувязь пры перадачы акалічнасцей не з'яўляецца характэрнай прыкметай беларускай і англійскай моў у параўнанні з іншымі спосабамі аднароднага далучэння.

Парцэляваныя канструкцыі з далучальнымі дапаўненнямі ў беларускай і англійскай мовах валодаюць такімі ўніверсальнымі ўласцівасцямі, як паралелізм будовы, бяззлучнікавая сувязь кампанентаў, дзе ў якасці парцэлятаў выступаюць пазоўнікі і займеннікі. Характэрнай асаблівасцю англійскай мовы можна лічыць адсутнасць структурнага паралелізму ў радзе выпадкаў, нягледзячы на ступенчатую арганізацыю парцэлятаў, наяўнасць паўтораў і шырэйшую распаўсюджанасць злучнікавай сувязі. Прычынай такіх сінтаксічных трансфармацый у англійскай мове з'яўляецца ўзрост камунікатыўнай нагрузкі бліжэй да канца сказа.

Літаратура

1. Богоявленская, Ю. В. Парцелляция в русском и французском языках: структурные и семантико-синтаксические особенности : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Ю. В. Богоявленская. – М., 2003. – 220 с.
2. Бурак, Л. І. Актыўныя працэсы ў сінтаксісе сучаснай беларускай мовы / Л. І. Бурак // Беларус. мова і літ. у школе. – 1990. – № 3. – С. 56.
3. Харитонова, Е. В. Динамика структуры синтаксиса современного русского языка: тенденции к экономичности и дистинктивности (на материале современной прессы) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Е. В. Харитонова. – Волгоград, 2014. – 266 л.